

Luomai ir kasdienis gyvenimas

1. Lietuvos Didžiųjų Kunigaikščių sekretoriaus Andriaus Volano kalba Rygos komisarams:

<...> Beveik niekas nemano gyvuosiant ilgai tą valstybę, kurioje kiekvienas galingesnis tiki savo laisvės tikrumu tik tiek, kiek jis pats žemesnį žmogų spaudžia ir pasisavina jo gyvybės ir mirties teisę, tarsi tas būtų karo belaisvis. Juk didelės neapykantos ir vaidų įkiršintos širdys ieško kiekvienos progos, kad tą, kurio nekenčia, nustumtų į prapultį ir galėtų džiaugtis jį pražudžiusios bei sunaikinusios.

Tačiau ir patsai Dievas netrunka, tuoj siekdamas bausti ir teisingai keršyti tiems, kurie ieško lengvai nuskriaudžiamo, kad, žemindami jį, parodytų savo jėgą ir galią. Priklauso nuo visų įstatymų leidėjų išmintingumo, kad tam blogiui būtų užkirstas kelias.

<...> Iš sudarytų žmonių laipsnių matyti tokia didelė nelygybė, kad tik kilmingieji tenai valdo, o kiti luomai atrodo tartum slegiami kažkokios sunkios vergijos. Juk bajorams nėra nustatytos mirties bausmės už nekilmingo žmogaus nužudymą, nes jo gyvybė menka kaina vertinama ir atlyginama pinigais kaip už darbinį gyvulį. Tačiau neteisingiausia yra tai, kad net visų miestų gyventojai laikomi toje pačioje padėtyje, kaip ir valstiečiai bei prie žemės priskirti žmonės, o visi bendrai vadinami kaimiečiais ir stumdomi kaip nevisaverčiai sutvėrimai.

<...> Todėl visiškai neturi atrodyti keista, kad Lenkijoje tiek reta miestų, stipriais sutvirtinimais gerai apsaugotų nuo priešo antpuolių arba klestinčių, turtingų ir galingų. Gęsta miestiečių protuose visoks užsidegimas ir didžiulės pastangos statyti prabangius pastatus ir sutvirtinimus, nes jie pastebi, kad nėra jokios laisvės ir net galimybės laisvai gyvybe naudotis. Pagal mūsų tautos papročius ir įstatymus yra priimta, kad bajorija, aprūpinta palyda ir visokiais ginklais, laisvai po miestų aikštes trunkosi, lėbaudama bemieges naktis leidžia ir visaip įžeidinėja ir puldinėja bet kurį praeivį, nepaisydami nei kalėjimo, nei bausmės. Jie sakosi, kad jų laisvę sudaro tai, kad niekas prieš juos nepakeltų rankos ir nesutramdytų bet kokios jų saugalės ir jie būtų laisvi nuo bet kokios miesto magistrato teisės ir valdžios jų atžvilgiu.

2. Apie baudžiauninkės ištekimą:

GARDINAS, 1540 09 24. Byla dėl vedybų su baudžiauninke

Tą pačią dieną, penktadienį. Skundė man laisvasis keliotis žmogus, vardu Petras, valdovo bajorę Margaritą Bogdaniene, kad ši už jo išleidusi savo mergą Daratą ir prieš žmones sakiusi, kad ji laisva merga, ir už jo išleidusi kaip laisvą, o dabar tą jo žmoną Daratą sulaikanti ir sakanti, kad tai jos baudžiauninkė, ir sukausčiusi grandinėmis ją uždariusi nelaisvėn, o jam tos žmonos atiduoti nenorinti. Bogdaniene atsakė, kad ji už jo tos moters neleidusi, be jos valios jis tą moterį vedęs, o ta moteris esanti jos baudžiauninkė, pasoginė. Petriokas ir pats tai pripažino: „Tiesa, kad tą moterį be jos [Bogdaniene] valios vedžiau, bet ji man sakė, kad ta moteris yra laisva“. Ir aš, remdamasis jo paties parodymais, kad tą moterį vedė be sutikimo, palikau tą moterį Daratą Bogdanienei laikyti kaip baudžiauninkę, o jeigu tas Petrelis norės turėti tą moterį už žmoną ir su ja gyventi, tada Bogdaniene turės jam duoti daržą ir trobelę, kad jis turėtų kur gyventi, o jeigu nenorės gyventi su žmona, tai galės eiti kur panorės, kaip laisvas žmogus. Ir liepiau tai įrašyti į pilies knygą.

AVK. -T.П.- Nr. 460.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas: Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija. Vilnius, 2001, p. 677.